

**TA'LIM JARAYONINING PSIXOLOGIK MAZMUNI, TARKIBIY
TUZLISHI. TA'LIM VA PSIXIK RIVOJLANISH MUNOSABATI**

*Axborot texnologiyalari va menejment universiteti
Ijtimoiy fanlar fakulteti psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

EGAMBERDIYEV FARXOD TUXTAYEVICH

Ibrohimamin@mail.ru

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi I-kurs talabasi

MARDANOVA BAXTINISO

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta'lim jarayonining psixologik mazmuni, uning tarkibiy tuzilishi hamda ta'lim va psixik rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlik tahlil qilinadi. Ta'lim jarayonining shaxs rivojlanishidagi o'rni, bilish jarayonlari va motivatsiyaning ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, ta'limning o'quvchilarning aqliy va ijtimoiy rivojlanishiga ta'siri ko'rsatib beriladi. Tadqiqot natijalari ta'limni samarali tashkil etish shaxsning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qilishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: ta'lim jarayoni, psixologik mazmun, psixik rivojlanish, o'quv faoliyati, motivatsiya, bilish jarayonlari, pedagogik munosabat, shaxs rivojlanishi

Аннотация: В данной статье анализируются психологическое содержание образовательного процесса, его структурное построение, а также взаимосвязь между обучением и психическим развитием. Освещается роль образовательного процесса в развитии личности, значение познавательных процессов и мотивации. Также показано влияние обучения на интеллектуальное и социальное развитие учащихся. Результаты исследования

свидетельствуют о том, что эффективно организованный образовательный процесс способствует всестороннему развитию личности.

Ключевые слова: образовательный процесс, психологическое содержание, психическое развитие, учебная деятельность, мотивация, познавательные процессы, педагогическое взаимодействие, развитие личности

Abstract: This article analyzes the psychological content of the educational process, its structural organization, and the relationship between education and mental development. The role of the educational process in personal development, as well as the importance of cognitive processes and motivation, are highlighted. The study also examines the impact of education on students' intellectual and social development. The results show that an effectively organized educational process contributes to the comprehensive development of the individual.

Keywords: educational process, psychological content, mental development, learning activity, motivation, cognitive processes, pedagogical interaction, personal development

Hozirgi kunda ta'lim jarayonini takomillashtirish, uning samaradorligini oshirish va shaxsning har tomonlama rivojlanishini ta'minlash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, ta'limning psixologik jihatlarini chuqur o'rganish zamonaviy pedagogika va psixologiya fanlarining asosiy yo'nalishlaridan biridir. Chunki ta'lim jarayoni nafaqat bilim berish, balki shaxsning psixik rivojlanishini ta'minlovchi murakkab tizim sifatida namoyon bo'ladi [1, 12–18-betlar].

Mazkur maqolaning maqsadi ta'lim jarayonining psixologik mazmuni, uning tarkibiy tuzilishi hamda ta'lim va psixik rivojlanish o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ilmiy jihatdan tahlil qilishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun ta'lim

jarayonining asosiy komponentlari, o'quv faoliyatining psixologik xususiyatlari hamda motivatsiya va bilish jarayonlarining roli o'rganiladi.

Tadqiqot ob'ekti sifatida ta'lim jarayoni, uning predmeti sifatida esa ta'limning psixologik mazmuni va psixik rivojlanishga ta'siri olinadi. Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, ta'lim jarayonining psixologik komponentlari tizimli yondashuv asosida ko'rib chiqilib, ularning shaxs rivojlanishidagi o'rni asoslab beriladi [2, 25–30-betlar].

Mavzuning nazariy asoslarini yoritishda mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy ishlari tahlil qilindi. Jumladan, L.S. Vygotskiy, S.L. Rubinshteyn va V.V. Davydovlarning ta'lim va rivojlanish o'rtasidagi munosabatga oid qarashlari muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Ularning tadqiqotlarida ta'limning shaxs psixik rivojlanishiga yetakchi ta'siri ilmiy jihatdan asoslab berilgan [3, 100–105-betlar; 4, 40–46-betlar].

Ta'lim jarayonining psixologik mazmuni shaxsning bilish faoliyati, emotsional holati va motivatsion jarayonlari bilan uzviy bog'liqdir. O'quv faoliyati davomida o'quvchilar yangi bilimlarni o'zlashtirish bilan birga, o'zlarining psixik jarayonlarini ham rivojlantiradilar. Ayniqsa, sezgi, idrok, xotira, tafakkur va nutq kabi bilish jarayonlari ta'lim samaradorligini belgilovchi asosiy omillar hisoblanadi. Ushbu jarayonlarning rivojlanishi o'quvchilarning bilimlarni chuqur va ongli ravishda o'zlashtirishiga xizmat qiladi [5, 45–52-betlar].

Ta'lim jarayonining tarkibiy tuzilishi murakkab tizimdan iborat bo'lib, u bir necha o'zaro bog'liq komponentlarni o'z ichiga oladi. Bular: ta'limning maqsadi, mazmuni, metodlari, vositalari va natijalaridir. Har bir komponent alohida ahamiyatga ega bo'lib, ular o'zaro uyg'unlashgandagina ta'lim samaradorligi ta'minlanadi. Masalan, to'g'ri tanlangan metodlar va vositalar o'quvchilarning

faolligini oshiradi hamda o'quv jarayonini samarali tashkil etishga yordam beradi [6, 70–78-betlar].

Ta'lim va psixik rivojlanish o'rtasidagi munosabat psixologiya fanining muhim masalalaridan biri hisoblanadi. Bu borada L.S. Vygotskiy tomonidan ilgari surilgan “yaqin rivojlanish zonasi” nazariyasi alohida ahamiyatga ega. Unga ko'ra, ta'lim jarayoni o'quvchining mavjud rivojlanish darajasidan biroz oldinda borishi va uni yangi bosqichga olib chiqishi lozim. Bu esa o'quvchining intellektual rivojlanishini tezlashtiradi va uning mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantiradi [7, 110–118-betlar].

Bundan tashqari, ta'lim jarayonida motivatsiya muhim psixologik omil sifatida namoyon bo'ladi. O'quvchilarning bilim olishga bo'lgan ichki ehtiyoji, qiziqishi va intilishi ularning o'quv faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ijobiy motivatsiya mavjud bo'lganda o'quvchilar bilimlarni faol va ongli ravishda o'zlashtiradilar, aks holda esa o'quv jarayoni sustlashadi. Shu sababli, o'qituvchi tomonidan o'quvchilarda o'quv motivlarini shakllantirish muhim pedagogik vazifa hisoblanadi [8, 50–57-betlar].

Ta'lim jarayonida o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi pedagogik munosabatlar ham alohida o'rin tutadi. Samarali muloqot, hamkorlik va o'zaro ishonch muhitining yaratilishi o'quvchilarning psixologik holatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi hamda ularning bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Bu esa ta'lim jarayonining samaradorligini yanada kuchaytiradi [9, 120–128-betlar].

Umuman olganda, ta'lim jarayonining psixologik jihatdan to'g'ri tashkil etilishi o'quvchilarning aqliy, emotsional va ijtimoiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bu esa ta'lim va psixik rivojlanishning o'zaro uzviy bog'liqligini yana bir bor tasdiqlaydi hamda zamonaviy ta'lim tizimida psixologik yondashuvning muhimligini ko'rsatadi.

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ta'lim jarayoni murakkab psixologik tizim bo'lib, u shaxsning bilish faoliyati, motivatsiyasi va emotsional holati bilan chambarchas bog'liqdir. Ta'lim jarayonining to'g'ri va samarali tashkil etilishi o'quvchilarning bilimlarni ongli ravishda o'zlashtirishiga, shuningdek, ularning aqliy va ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Tahlillar asosida ta'limning tarkibiy komponentlari — maqsad, mazmun, metod va vositalarning o'zaro uyg'unligi ta'lim samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri ekanligi aniqlandi. Shuningdek, o'quvchilarda motivatsiyani shakllantirish, ularning bilishga bo'lgan qiziqishini oshirish va faol o'quv muhitini yaratish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ta'lim va psixik rivojlanish o'rtasidagi uzviy bog'liqlik shuni ko'rsatadiki, ta'lim jarayoni shaxs rivojlanishida yetakchi rol o'ynaydi. Shu bois, zamonaviy ta'lim tizimida psixologik yondashuvlarni keng qo'llash, o'quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olish va ta'lim jarayonini takomillashtirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari ta'lim jarayonini psixologik jihatdan asoslangan holda tashkil etish shaxsning har tomonlama rivojlanishini ta'minlashda muhim omil ekanligini tasdiqlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimova V.M. *Psixologiya*. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. Avliyakov N.X. *Pedagogika nazariyasi*. – Toshkent, 2020.
3. Vygotskiy L.S. *Myshlenie i rech*. – Moskva, 2018.
4. Rubinshteyn S.L. *Osnovy obshchey psixologii*. – Sankt-Peterburg, 2017.
5. Karimova V.M. *Psixologiya*. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
6. Avliyakov N.X. *Pedagogika nazariyasi*. – Toshkent, 2020.
7. Vygotskiy L.S. *Myshlenie i rech*. – Moskva, 2018.

8. Rubinshteyn S.L. *Osnovy obshchey psixologii*. – Sankt-Peterburg, 2017.
9. Davydov V.V. *Problemy razvivayushchego obucheniya*. – Moskva, 2019.
10. Lippman, L. *Educational Psychology: Theory and Practice*. – London: Routledge, 2020.
11. Santrock, J.W. *Child Development*. – New York: McGraw-Hill Education, 2019.
12. Woolfolk, A. *Educational Psychology*. – Boston: Pearson, 2021.